

Kétnyelvűség

I. MEGHATÁROZÁS

„Ahány nyelven beszélsz, annyi ember vagy” (V. Károly?)

Goethe: aki nem ismer más nyelveket, semmit sem tud saját nyelvéről

Mazuria: magukat nyelvi alapon definiáló csoportok → házasodni nem lehet a csoporton belül, anyának mégis először az apa nyelvén kell a gyerekeket tanítania

Több nyelv ismeretét általánosan pozitívan ítélik meg:

- hozzájárul az anyanyelv jobb megismeréséhez
- különböző kultúrák megismerése
- több érvényesülési lehetőség

felmérések: emberek többsége a kétnyelvűség fogalmához két nyelv magas szintű, anyanyelvi ismertetét társítja

→ nyelvészek definíciója:

maximalista ↔ **minimalista** definíciók

> anyanyelvi beszélőektől megkülönböztethetetlen jártasság

> legalább egy nyelvi készséget illetően akárcsak minimális tudással rendelkezik (pl. írott nyelv passzív megértése)

=> *középut:* egy nyelv beszélője teljes, jelentéssel bíró megnyilatkozásokat képes létrehozni a másik nyelven – nem lehet olyan pontot meghatározni, ahonnan valaki kétnyelvűnek számít

Funkcionális megközelítés:

Két vagy több nyelv váltakozó használata → kétnyelvű az a személy, aki mindennapi érintkezései során két vagy több nyelvet használ kommunikatív szükségleteinek megfelelően

Így kétnyelvű lehet: egy szakfordító, egy jeltolmács, egy kutató, aki rendszeresen idegen nyelven olvas a kutatásához, egy nyelvszakos egyetemi hallgató

Nyelveknek funkciója van: Nem reális, hogy a beszélők 2 nyelvet ugyanolyan jól tudjanak, mert egy társadalom sem tart fenn két nyelvet teljesen azonos szerepre.

II. KÉTNYELVŰSÉG ÉS TÁRSADALOM

- egy államalakulaton belül két vagy több nyelvet használnak „sok nyelv (4-10 ezer) – kevés ország (nemzetközileg elismert 193 +)
Pápua Új-Guinea: átlag beszélő 14 nyelv
- 50 év alatti beszélők 90%-a kétnyelvű (kivéve: angolszász országok)
→ két-, többnyelvűség természetes állapot
- ahol több hivatalos nyelv van, ott nem feltétlenül van sok kétnyelvű személy, hisz pont intézhetik saját nyelvükön ügyeiket TERÜLETI (ld. Svájc)
- nyelv lehetséges státuszai: hivatalos, társhivatalos, egy nagyobb regionális egység hivatalos nyelve (német Belgiumban), hatóságilag engedélyezett (pl. iskolákban), megtűrt, betiltott (német az I. világháború után az Egyesült Államokban; Walesi, ír Nagy-Britanniában 1920-ig)
=> államok túlnyomó többsége csak egy nyelvet ismer el hivatalosnak

Kialakulása: történelem során legtöbb nagy államalakulat többnyelvű volt

- gyarmatosítás
- hatalmi terjeszkedés (pl. Wales egyesítése Angliával 1535)
- határok átrendeződése, békeszerződések
- politikai rendszerváltás pl. Szovjetunió utódállamai:
 > *balti* államokban minden állampolgárnak vizsgát kell tennie a régi-új államnyelvből → orosz kisebbség felett számbeli arány visszaállítása
- népmozgások, migráció
- kereskedelem → közvetítő nyelv: lingua franca

Pidgin nyelvek:

Valószínűleg a XIX. századi soknyelvű dél-kínai kikötővárosokban beszélt, leegyszerűsített nyelvet nevezték először pidgin Englishnek, talán a **business** -- 'üzlet' szó nyomán. Ezt a nyelvet, mely valójában senkinek nem volt az anyanyelve, úgy lehetne jellemzi, hogy lexikája a fonetikailag és szemantikailag erősen eltorzult angol szavakból állt, és ez egészült ki valamiféle kínai grammatikával.

- államszövetségek létrejötte
- *elit kétnyelvűség*: társadalmi csoportnorma → iskolázottság jele (Finno. eredeti nyelvű film felirattal)
- vallások → missziók

- globalizáció, Internet

Közösségi kétnyelvűség: azonos területen élő nyelvi csoportok közti kommunikáció útján jön létre

Melyik nyelvet használják: ki beszél, kihez, mikor (család, baráti kör, munka, vallás, oktatás) vagy milyen kapcsolatban állnak egymással

ha többségi nyelv beszélője is jelen van, úgy beszélnek

kölcsönösség: azon a nyelven válaszolni, ahogy megszólítottak

alkalmazkodás a másikhoz: foreigner talk, baby talk (egyszerűsített regiszter)

Diglosszia: különböző nyelvekhez vagy nyelvváltozatokhoz különböző szerepek társulnak → munkamegosztás!

- * Ferguson: *emelkedett/ közönséges* (pl. arab országok: klasszikus arab ↔ országok helyi köznyelvei)
- * **e-változat** magasabb presztízsű, az irodalom, vallás nyelve, politika, egyetemi előadások, hírek, sztenderdizált DE senki nem használja otthoni, privát környezetben
- * **k-változat:** alacsonyabb rendű, népköltészet nyelve DE mindenki ezt tanulja elsőként, e-t csak iskolában
- * közös szókincs, de formális dolgokkal kapcsolatos szavak néha csak az e, míg a mindennapi élettel összefüggő csak k-változatban szerepelnek
- * szituációk szerint szigorúan elkülönülnek: kívülálló, ha k-t rosszkor használja, nevetségessé válhat
- * stabil helyzet
- * Fishman: új szempontok → nem csak rokon nyelvek, nyelvváltozatok, hanem különálló nyelvek is

Nyelvcsere

2 nyelv rendszeres használata csak akkor tartható fenn huzamosabb ideig, ha az egyes nyelveknek az egyén és/vagy a közösség számára jól körülhatárolható funkcióik vannak (szituáció, társadalmi funkció, téma, beszélgetőpartner)

DE hosszabb távon az marad meg, amelyiknek szélesebb a szerepköre HA csak családban használják, akkor néhány generáción belül eltűnik → *nyelvcseré*: egy nyelv szokásos használatáról egy másikra való áttérés: egynyelvűség – kétnyelvűség- egynyelvűség

Nyelvvesztés: kétnyelvű személy egyik nyelvét már nem használja → radikálisan csökken azoknak a helyzeteknek a száma, amikor a nyelvet használja: nyelvi kompetencia gyengül

→ *hirtelen nyelvhalál*: egy nyelv minden beszélője hirtelen meghal (háború, járvány) tuzmán nyelv utolsó beszélője 1905ben halt meg

→ *radikális nyelvhalál*: beszélők önvédelemből felhagynak saját nyelvük használatával salvadori indiánok 1932, kommunistának bélyegezve irtotta őket a salvadori katonaság, a túlélők indián mivoltukat próbálták titkolni

→ *fokozatos nyelvcseré*: kontaktushelyzetben fokozatos áttérés

→ *felülről lefele nyelvcseré*: informális helyzetekből szorul ki ELŐBB, rituálékban marad tovább (csángók)

III. EGYÉNI KÉTNYELVŰSÉG

gyerekkori és felnőttkori elsajátítás is lehet kétnyelvűség

hátrány? → nem: érzelmi flexibilitás, könnyebben tanul, tudatosabb

félnyelvűség: egyik nyelven sem teljes a kompetencia → ez a társadalmi körülményektől függ, nem a kétnyelvűségtől!

Okai:

- bevándorlás (4. generációra eltűnik),
- migráció (átmeneti: nagyobb motiváció a nyelv megőrzésére),
- iskola
- kétnyelvű család

kétnyelvű nem két egynyelvű egy személyben (frakcionális megközelítés) → nyelvi rendszerek interakciója

Lehetetlen: egyes kódokat tisztán elkülönült egységként kezelni → interferencia: kódváltás, kölcsönzés

kódváltás: két v. több nyelv váltakozó használata egy megnyilatkozáson belül (egy szó/kif., mondat) mondaton belül: hozzáidomítja az alapnyelvhez

jelölhet témaváltást, személyessé tételt – gyerekeknél **kódkeverés**: két nyelv nem különült el

Gyerekkor → kétnyelvű környezet

> *elit kétnyelvűség*: család számára fontos az idegen nyelv (de lehet, h ők egynyelvűek) – más lakóhely választása

> *kétnyelvű család*: család belső kommunikációja motiválja

> *nyelvi kisebbséghez tartozó*: hivatalos ↔ otthon használt nyelv → kikényszerített

egymás utáni elsajátítás: ha három éves kor után

Családmodellek

- **egy személy – egy nyelv** (Jules Ronjat, Werner Leopold)
- nem domináns otthoni nyelv (Fantini)
- nem domináns otthoni nyelv közösségi támogatottság nélkül (Haugen)
- két nem domináns otthoni nyelv közösségi támogatottság nélkül (Elwert)
- **nem anyanyelvi szülők** (Saunders)
- kevert nyelvek

Kritikus periódus az idegen nyelvek elsajátításban

Minél fiatalabban kezdi az ember az idegen nyelv tanulását, annál nagyobb az esélye a jó eredményekre

Nyelvtanulást minden korban segítik:

- + gyakorlás
- + motiváció
- + tehetség

Irodalom

Bartha Csilla: A kétnyelvűség alapkérdései. Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó, 1999.

Navracsics Judit: A kétnyelvű gyermek. Bp.: Corvina, 1999.